

רמב"ן פרשת יתרו – שמות כ, יב-יג

כבד את אביך - הנה השלים כל מה שאנו חייבין בדברי הבורא בעצמו ובכבודו, וחזר לצוות אותנו בענייני הנבראים, והתחיל מן האב שהוא לתולדותיו כענין בורא משתתף ביצירה, כי השם אבינו הראשון, והמוליד אבינו האחרון, ולכך אמר במשנה תורה (דברים ה טז) כאשר צויתך בכבודי כן אנכי מצוך בכבוד המשתתף עמי ביצירתך. ולא פירש הכתוב הכבוד, שהוא נלמד מן הכבוד הנאמר למעלה באב הראשון יתברך, שיודה בו שהוא אביו, ולא יכפור בו לאמר על אדם אחר שהוא אביו, ולא יעבדנו כבן לירושתו, או לענין אחר שיצפה ממנו, ולא ישא שם אביו וישבע בחיי אביו לשוא ולשקר...

(יג) לא תרצח. לא תנאף. לא תגנב - אמר, הנה צויתך להודות שאני בורא את הכל בלב ובמעשה, ולכבד האבות בעבור שהם משתתפים ביצירה, אם כן השמר פן תחבל מעשה ידי ותשפוך דם האדם אשר בראתי לכבודי ולהודות לי בכל אלה, ולא תנאף אשת רעך, כי תחבל ענין כבוד האבות לכפור באמת ולהודות בשקר, כי לא ידעו את אביהם ויתנו כבודם לאחר, כאשר יעשו עובדי ע"ז אומרים לעץ אבי אתה (ירמיה ב כז), ולא ידעו אביהם שבראם מאין. ואחר כן הזהיר לא תגנוב נפש, כי הוא כמו כן גורם כזאת. וכן סדר המצות בחומרן ועונשן כך הוא, אחר ע"ז שפיכות דמים, ואחרי כן גלוי עריות ואחר כך הזהיר גנבת נפש ועדות שקר וגזל. ומי שלא יחמוד לא יזיק לעולם לחברו. והנה השלים כל מה שאדם חייב בשל חברו. ואחר כן יבאר המשפטים בפרט, כי המתחייב לחבירו במשפט מן המשפטים אם לא יחמוד ולא יתאוה למה שאינו שלו ישלם מה שעליו:

ואמר ר"א (בהקדמה לעשרת הדברות) כי אחז הכתוב דרך ארץ לאמר תחלה בית רעך, כי המשכיל יקדים להיות לו בית ואחרי כן יקח אשה להביאה אל ביתו, ואחרי כן יקנה עבד ואמה. ובמשנה תורה הזכיר האשה תחלה, כי הבחורים יתאוו לשאת אשה תחלה. או שחמדת האשה האיסור הגדול שבהם. והנה עשרת הדברות חמשה בכבוד הבורא וחמשה לטובת האדם, כי כבד את אביך כבוד האל, כי לכבוד הבורא צוה לכבד האב המשתתף ביצירה, ונשארו חמשה לאדם בצרכו וטובתו:

והנה הזכיר בקצת הדברות גמולם, ובקצתם לא הזכיר, כי בדבור השני אל קנא, בשלישי כי לא ינקה, בחמישי למען יאריכון, ולא הזכיר באחרים עונש או שכר. והיה זה, כי החמשה דברים האחרונים טובת האדם הם, והנה שכרו אתו ופעולתו לפניו. אבל בע"ז צריך אזהרת עונש לחומר הגדול שבה, והוא לכבוד הבורא:

והנראה אלי כי אמר אל קנא, על לא יהיה לך, ואמר ועושה חסד, על אנכי, כי העונש יבא על מצות לא תעשה, והשכר על מצות עשה. וקבלת מלכות האל ואזהרת עבודת זולתו ענין אחד, והשלים הדבר ואחר כך הזהיר על העובר, והבטיח בשכר על העושה. והזהיר בשבועת שוא בעונש לא ינקה, ולא הזכיר בשבת גמול כלל, ולא אמר על המחלל השבת עונש הכרת או עונש אחר זולתו, ולא הזכיר שכר על השומר שבת מחללו, מפני שהשבת נכלל בשתי מצות הראשונות, כי השומר שבת מעיד על מעשה בראשית ומודה במצות אנכי, והמחללו מכחיש במעשה בראשית ומודה בקדמות העולם להכחיש במצות אנכי, והנה הוא בכלל אל קנא פוקד, ובכלל ועושה חסד לאלפים. ובדבור החמשי בכבוד האבות הזכיר שכר כי היא מצות עשה:

והנראה במכתב הלוחות שהיו החמש ראשונות בלוח אחד שהם כבוד הבורא כמו שהזכרתי, והחמש השניות בלוח אחד, שיהיו חמש כנגד חמש, כענין שהזכירו בספר יצירה (א ג) בעשר

ספירות בלי מה כמספר עשר אצבעות, חמש כנגד חמש, וברית יחיד מכוונת באמצע. ומזה יתברר לך למה היו שתיים, כי עד כבד את אביך הוא כנגד תורה שבכתב, ומכאן ואילך כנגד תורה שבעל פה. ונראה שלזה רמזו רבותינו ז"ל שאמרו (תנחומא עקב י) שתי לוחות כנגד שמים וארץ וכנגד חתן וכלה וכנגד שני שושבינין וכנגד שני עולמים. וכל זה רמז אחד, והמשכיל יבין הסוד :